

Vázlat Balázs F. Attila költészetéről

Talán nem túlzás az állítás: kortárs költőink közül Balázs F. Attila a legismertebb szerte a világban. Se szeri, se száma külföldön megjelent köteteinek a legkülönbözőbb nyelveken. Sokat utazik sokfelé, költőtalálkozók szorgos résztvevője. Saját aktivitásán túl vajon mi lehet eme siker titka? Erre próbálok választ találni a következő oldalakon.

Magyar költőről van szó, ráadásul egy kisebbségből származó költőről. Versvilága ebben a környezetben fogant, ám egyértelmű, hogy mondandója át tud törni a földrajzi és szellemi határokon. Erdély, a Felvidék és az anyaország hármasságát emlegethetjük a forrásvidékek közül. Innen indult el a tágas nagyvilágba Balázs F. Attila életműve.

*

1954-ben született Marosvásárhelyen. Iskolái közül megemlítenéd a ditrói Matematika–Fizika Líceum, ahol 1973-ban érettségizett. Teológiai tanulmányokat a gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskolán végzett, majd Bukarestben szerzett könyvtárosi és műfordítói diplomát. Tanulmányai árulkodnak egy sokoldalú, művelt ifjú képességeiről, akitől nem idegen a tudomány és a szakralitás sem. Ehhez járult szépirodalmi tevékenységének kibontakozása, valamint szerkesztői és kiadói munkássága. Erről az összetettségről így ír Orbán János Dénes: „Poétánk egy fölöttébb furcsa, nyughatatlan figura. (...) Túlon túl szenvedélyes, és nem elégszik meg a transzcendens gyönyörökkel. (...) A könyvtár is egy templom, a tudás és az elrévülés színhelye, azzal a nagy előnnyel, hogy nem kötelező a cölibátus.”¹

*

Maszkok

Első verseskötete nem született meg korán: a *Maszkok*at 1992-ben adta ki a pozsonyi Madách Könyv- és Lapkiadó a Főnix füzetek sorozatában. A címmel kapcsos

¹ Orbán János Dénes: *Balázs F. Attila: Szókeresztén*. Szörös Kő, 2010/9.

latban igencsak elindulhat az olvasó fantáziája. A maszkabáltól a vírusig. (Ez utóbbi szónak 2020-ban persze teljesen más az összefüggése a maszkkal, mint közel három évtizeddel ezelőtt lehetett...) Ám minden korban asszociálhattunk akár az álarcra, a farsangra vagy éppen a rejtőzködésre. S egy költő esetében mind-egyiknek lehet jelentősége. Mint ahogy gondolhatunk a színészre is, aki tulajdonképpen egész pályáján egyfajta maszkot hord magán, miközben más emberek bőrébe kell bújni. Mindez a hamissággal is összefügghet, ahogy a következő idézetben is találunk erre utalást: „Maszkokban élünk, és azért, hogy maszkokká válhassunk, mindig mássá, magunktól mindig idegenné, ám felkavaró egyezésben a korral, amely már nem létezik csupán illúziót rejtő maszkokban, látszatokban, amelyeket úgy vállalunk fel, mintha autentikusak volnának.”²

Szerepjátszás tehát ez egy igen sajátos fajtából. Benne rejlik a hamisság veszélye is, de a költő számára e helyett az igazmondás lehet a szép feladat. Olykor-olykor a maszk mögé bújva, vagy éppen onnan előbújva. Így hát persze igaz a fülszöveg ama kijelentése is, mi szerint: „A kötetben most először megjelenő, pátosszal s indulatokkal teli versekben nem csupán a költő útkeresését követheti nyomon az olvasó, hanem korunkról is pontos képet kap.” Hozzátehetjük persze, hogy mi más is lehetne egy valamire való poézis célja és feladata? Balázs F. Attila első kötete valóban megfelel az ilyen követelménynek.

Sok vihar után született meg ez a kötet, melyben olyan fogalmakat járhatunk körbe, mint hit, ráció, válság, és persze folytonos útkeresés. A rejtőzködő költő kérdései. Drámai kérdés már az első cikluscím is: *Kulisszák avagy melyik maszk mögött felejtettél, Uram*. Egymondatos vers – gondolhatjuk, az *(előzmények)* című, képiségben gazdag költemény előtt. Az önvizsgálat és az önismeret lírai megnyilvánulása előtt. A sokirányú tevékenységet folytató poéta teljességre törekvő megszólalásában, a halhatatlanság igényével megalkotott szövegben. Már-már a reneszánsz teljességre törekvés jeleit észlelhetjük nála. Ugyanakkor izeg-vereig XX. századi líra az övé már idejekorán, néhol meghökkentő szókapcsolatokkal, mérész stílusjegyekkel. Versbeszéde áradó, mondandója lírai önéletrajz. Ily módon nem meglepő, hogy epikus elemeket is felfedezhetünk benne. Útkeresésében érvényesül a közösségigény, de hasonlóképpen a belső vívódás is. „A fiatal Balázs F. Attila versei gyakran panaszkodnak a magányra, a hazug világ maszkjaira, az ember visszataszító és lélekölő alakváltásaira, sorvasztó válságaira, amikor »a maszkok mögül a semmi mered« az emberre...”³

Mindezek a sajátosságok profán imájában, a *(missa bestialis)*-ban egyértelműen láthatók. Drámaian érzékelteti a kiábrándultságot és az útvesztést. Szókimondása, a nyers indulatok kifejeződése az avantgárd hatásairól tanúskodik. Mindezzel

² Stefan Borbély: *Missa bestialis – Balázs F. Attila költészetéről*. irodalmiszemle.sk/2010/01/missa-bestialis-balazs-f-attila-kolteszeterol/

³ Kulcsár Ferenc: *Balázs F. Attila legszebb versei*. Felvidék, Ma. 2014. 06. 09.

kapcsolatban ezt olvashatjuk: „A felfordult, vagy talán sosem is létesült rend fölé védőernyőül borulhatna a transzcendens hatalom; ez azonban nem áll rendelkezésre, sőt: teológia és költészet indulatoktól, szenvedélyektől sem mentes vitáját implikálja, ami nemcsak a cselekvésre képtelen, világot magára hagyó isten és a költő között dül, de én és én, én és nem én között is konstans feszültséget gerjeszt...”⁴

Drámai monológokban fejti ki a fentieket, s nem véletlen, hogy pl. ezek közé tartozik *A színész monológja*. Keveredik a szakrális a profánnal, az álarc a realitással. Miként mások, ő is emlegeti a teremtés fogyatékosait. *Homo* című verse így szól: „Képlékeny agyag az ember / mindenféle alakot ölt magára / így marad léte véletlenszerű / az isten nem égette ki / önmagát égette el / elsietett kísérlet lett / a teremtés” Persze kissé sommás ez az ítékezés, bár közvetve az is benne lehet, hogy ugyanakkor az embernek is megadatott a rontás szabadsága. S bizony jórészt erről szól a történelem!

Szövegei tehát áradnak, néhol a képvers eszközeivel is él, másutt kiemeléseket találunk, megint másutt a szöveget tördeli szét. A második ciklus címe is sok mindent elárul a benne meghúzódó versekről: *EUFÓRIA avagy LÁTOMÁSOK ÉJSZAKÁJA*. Természetesen a víziók, a látomások, a szurrealisztikus képi világ elemei kerülnek előtérbe. *Látomás* címmel három vers áll a ciklus elején, s ezekben két világ határán mozog a képzelet. Kulcssor ez is a *Túl a falakon* szövegéből: „elidegenítvén önmagamtól”. Látomásaiban ott a csodavárás momentuma is, miközben hagyományosan is szép képeket alkot. *Eufóriájában* pedig inkább a drámaiság érzékelhet, nem annyira az önfeledtség, ezzel a végkifejlettel: „...mosolyra húzza száját az ég alja / vonulnak lehántolt pikkelyű halak”.

Foglalkoztatják a hagyományosnak nevezhető lírai témák is: az évszakok vagy az idő. A legközhelyszerűbb dolgokat dolgozza fel saját, egyéni hangján. Az *Októberben* pl. ilyen sorokkal: „...valahonnan vagy valahová / menekülő lány léptei gyúlnak / az éjszakában – / október / hideg lepedők kódébe takarózom”. A megélt idő ábrázolásával egyben a korról is hű képet ad, miközben a kor kihívásaival küzdő ember sorshelyzetét írja le. És ott bujkál a sorokban a szerelem érzékeltetése is. Nem harmonikus, de erősen vágyott minőségként. Olyan értéként, amely talán az egyetlen igazi kiteljesedést adhatja meg az embernek, és ezért érdemes élni leginkább. Közvetve ezt sugallja *A nyár* is, melyben a mindent átító évszak varázsai jelennek meg, ezzel a befejezéssel: „ellopod árnyékait és meleg / ágyába bújsz asszonya mellé”.

Általában elmondhatjuk, hogy a *Maszkok* jóval érettebb költőt mutat fel, mint az elsőkötetek többsége. Kiforrott, saját hang jellemzi, versei bemutatják a valóság számos síkját. S amiről még nem szóltam: lázadó jellege rokonságban van a

⁴ Sütő Csaba András: *Költészet: nehéz mutatóvány*. Balázs F. Attila *Legszebb verseihez*. AB-ART, 2012. 141–142.

hajdani beat költészet jeleseinek hangjával. A *Mass mediában* a „túvilágított és önmagát” túlharsogó világot tűzi tollhegyre, és a hatás egyik forrása itt a sorvégi szabálytalan elválasztások játéka. Láthatóan tehát a nyelvvel is játszik, megpróbálja a kereteket tágítani ebben a vonatkozásban is. A lázadás eszközeivel szólal meg az (*Egy*) *előbbi nemzedék kiáltványában*, melynek mottója Allen Ginsbergtől származik. Ott a nagy költő „seggfejeknek” és „gilisztáknak” nevezi a költészet ellen támadókat. Balázs F. Attila szövege is rokonítható a hajdani avantgárd kiáltványok szellemiségével, azok határozott és polgárpukkasztó hangjával, lelkesedésével. Itt így ér véget a szöveg: „Az utolsó szó jogán is szóljunk, kérdezzünk, kiáltunk / mielőtt szívünkben öntött harangban megkondul a csend. / Ha halcsontvázat láttok a fővenyen, dobjátok be a horgot!” A mindent átítató, uralkodó média hatásai...

Ezzel kapcsolatban érdemes idéznünk újra Sütő Csaba Andrászt. „A beat nemzedék lázadó attitűdje, nonkonformista formakultúrája találkozik a hitét lassanként elvesztő, ezt a veszteséget számon kérő költői megszólalással, ami azáltal válik különleges mintázattá, hogy ötvöződik benne az egzisztencialista filozófia saját léttel megvilágított kérdéshalmaza, az önkeresés kudarcának versekké transzponálása, illetve a transzcendens teljesség elvesztésének költői programmá formálása...”⁵ Sűrű szövegű, tömör jellemzés!

Költőnk hangjának gazdag színeit igazolandó vannak valóban katartikus hatású művei is. Közéjük sorolhatjuk a *Nagyanyámat*. Szépséges emlékkvers a szeretett lényhez, s benne égi jel is van, a végtelenül szomorú helyzet feloldására. A „napfény nyílik a rögökön / egy elkésett simogatás” megidézésével. A várható árvaság állapota az *Anyá* – *anyag* soraiban realizálódik eképpen: „Ha üveges tekintetébe belefűl a világ / lesz-e erőm lefogni szemét?” Nemesen egyszerű szavakkal mondja ki a fájdalmat, és munkál a sorok mögött a megbékélés szelleme is. Metaforikus beszédmódja is hozzájárul a hatáshoz, ahogy ezt pl. a *Fekete folt a Napban* című versben is láthatjuk: „kiürült tárgyalóterem a lélek”

Tehát áradó szabadversei mellett rácsodálkozhatunk az ilyesfajta remeklésekre is. Ez egyben azt is megerősíti, hogy a különböző irányok és hatások nem közömbösítik, hanem sokkal inkább erősítik egymást. Jelen esetben egyetlen életművön belül. Aztán a *CSAPDA avagy AMIKOR NEM NŐ AZ ÁRNYÉKUNK* című ciklus tovább árnyalja az összképet. A szerelem témája válik itt egyre teljesebbé. „A szerelem mint az identitás széthulló egységének biztosítóka a Balázs F.-líra romantikus gyökereihez vezet olvasásunkat.”⁶ Ebből a furcsa mondatból emeljük ki a romantikus vonatkozást! Ha nem is feltétlenül XIX. századi értelemben, ám kétségtelenül érvényes ez a jelző Balázs F. Attila lírájára, s annak a szerelmi vonalára is. A hagyományos természetbe ágyazott versvilág épp úgy jellemzi, mint a múltó pillanatok megragadása. Gyakran éli meg a tartós viszony hiánya okozta

⁵ Sütő Csaba András *i. m.* 134–135.

⁶ Németh Zoltán: *A lét és az egyéniség szenvedélyes faggatása*. Új Szó, 2003. 03. 13.

lelki állapotot. Itt is sok a feszültég, a küzdelem, egészen a halál érintéséig, és a tisztaság-vágyat is föltárja. Lekerül a maszk, bár a mögötte levő titkok jó része megmarad. Számos verse közül végül ragadjunk ki egyet, a *Füvek oltárán* címűt: „a tisztáson fiatal pár / gyilkolja a szerelmet // magányom jegyese időből / és fényből fonja hálóját / csalódás és kiábrándulás remekműve // füvek oltárán letérdelek / ég a föld alattam –”

Úgy érzem, ez a vers pontosan megmutatja azt, amiről az imént szóltam.

*

Meztelen lovagok

Az újabb verseskötet megjelenéséig újabb évtized telt el. A *Meztelen lovagokat* 2002-ben adta ki az AB-ART Pozsonyban. Ráadásul nemcsak új verseket tartalmaz, hanem válogatott jellege van. Az első kötet anyagának jó része is megtalálható benne, és ezt egészíti ki az új művek sora. Mindebből természetesen az következik, hogy Balázs F. Attila a ritkábban megszólaló költők közé tartozik. Megjegyzendő, hogy ez a kötet küllemében is rendkívül igényes. A címlapon és belül is Dolán György felvidéki multimediális képzőművész és könyvillusztrátor művés grafikáit láthatjuk.

Ami a kötet tartalmi lényegét illeti: az előzőekhez képest sok újdonság nincs, de van tudatos építkezés. A kötet címadó mű egyfajta nemzedéki versnek tekinthető. Itt is föllehetjük a drámai kérdéseket, a keserű világkép elemeit. A vesztett csaták okozta lélekállapot rajzát, az „eltörölt álmokat”, és a szöveg keretét adó kérdést: „mi maradt belőlünk?” Oda a hajdani merészség, már nyomuk sincs „a kipingált hétköznapi lovagjainak”. S ebben a helyzetben sokadszor sugallja a szerelem adta megoldási lehetőséget, ahogy *A költő szerelme* sugallja. Ábrázolja az emberi kapcsolatok összetettségét, gyakran él a disszonancia erejével is, benne van a becsapottság és a csalódottság érzése is, de mégis igent mond arra, hogy csak a férfi-nő kapcsolat lehet a megoldás, annak ellenére, amit a vers végén mond: „és másnap vagy harmadnap / és tegnap és tegnapelőtt / más férfi ágyába fekszik / unottan és ledéren / mint viharban megtépázott / cseresznyeág”.

Másutt újfent láthatjuk a teológiai és mitológiai elemeket, a szakrális és a profán közös jelenlétét, valamint a köztük levő feszültséget. S ebben a kötetben is nagyon erős minőség a költői éné, a markáns arcél. Ez lehet a *Megcsalt Szisziüphosz* szellemi hátterében is. És hasonlóképpen az az intellektualitás, ami *Az arctalan oldalán* szövegében látszik. Ugyanakkor a *Gutaütött reggel* mindezt kevésbé tudja fölmutatni.

A *Menedék* szép lezárása viszont magasba emeli a kötet egészét. A „skatulyába zárt bogár” és az emberlét párhuzama egyértelmű. Közvetve ily módon, kimondatlanul is, érinti a szabadság fogalmát és értékét is. „Én vagyok? // lépteim még

bemérik / faltól falig / arctalan brigád / falazza be / szobám ajtaját-ablakát // - ott vagyok bent? / - *nem-Én*”.

*

Aztán 2009-ben újabb válogatott kötete jelent meg, de most két nyelven: magyarul és románul Kolozsváron a Limes/Dellart kiadásában *Verssek / Poezii* címmel. A fordítás Adela Iancu munkája. Szép példája ez a kötet az egymás mellett élő népek, nemzetiségek közötti szellemi-kulturális kapcsolatnak. A Németh László-i „tejttestvériség” szellemében. A gesztusok persze kölcsönösek, hiszen Balázs F. Attila egész tevékenységéből is következnek az ilyesfajta közeledések. Fontos ezt mindig hangsúlyoznunk, hiszen pl. ama bizonyos „tejttestvériségnek” a múltban és a jelenben is megvoltak és megvannak az akadályai.

A kötet végén kritikák és tanulmányok olvashatók. Ezek közé tartozik Paul Aretzu *A színész saját szerepében* című írása, melyből álljon itt egy idézet: „Nemzedékének ez a peripatetikus filozófusa, akit megzavart, megfertőzött a beat nemzedék középszerűség iránti iszonya, figyelmesen határolja el területét, lírájának tárgyiasságait, amelyek ősi dísz tárgyakat, könyveket idéznek, és egy olyan csalóka várost, régen bejárt utcáival, amelyeknek a neve eltűnt az emlékezetből, és amelyek a kezdetekhez való visszatérés törekvését jelölik...” (112.)

Kétségtelen, hogy ebben a kötetben a Teremtővel perlekedő, hitét ellentmondásosan megélő költő áll a középpontban, aki a beat-korszak gyermeke, ha nem is elsősorban zenei, hanem sokkal inkább irodalmi értelemben. És olyan szerző, aki mélyen átéli a korszak egyik alapbetegségét, az elidegenedést. Válságokkal terhes világban él és ír, és mindeközben folytonosan keresi a kiutat, a megoldást. Így lesz különösen fontos számára a szerelem ábrázolása és ehhez kapcsolódván a boldogságkeresés sok-sok mozzanata.

Itt-ott a nosztalgia is erőre kap egy-egy versben. A *Kellékek*ben például egy kis néprajzi „ismeretterjesztésnek” is tanúi lehetünk, miközben a környezet tárgyait, nem éppen lírai eszközökkel, bemutatja, hogy ezek után így emelje föl a verset: „aztán a csend zsibbasztó csapdájában / vártam mindig valamit / amit megnevezni soha nem tudtam / csak lebegtem / a sejtelem kagylósusogású hullámain”. Így ad hangot a lét bizonytalanságának is.

Másutt a rímek ritka játékaival ajándékozza meg a kétnyelvű olvasót (*Felrobant akvárium*), másutt csalódásainak, a hiányérzésnek hangulatát rögzíti (Énekel a fa), itt például ily módon: „*a fák tovább énekelnek / de nem jelent semmit*”.

Kétségtelen, hogy ez a kétnyelvű válogatás, ha nem is teljes, de hiteles képet ad Balázs F. Attila *addigi* költészetéről.

*

Minimál

2010: új utak, új hang, új tömörítés. Az AB-ART-nál megjelent a *Minimál* című kötete. A végsőig lecsupaszított nyelv drámaisága? Pilinszky János, Weöres Sándor, Tandori Dezső vagy a haiku-mesterek rokona költőnk? Igen is, de másról is szó van itt.

Avantgárd és posztmodern együtt a konzervativizmussal? Erre is van példa a kortársak között, gondoljunk csak Bíró József eddigi életművére! Az utószót író Szalay Zoltán szerint: „Aki legalább nagy vonalakban ismeri Balázs F. Attila eddigi munkásságát, meglepetésként érheti, hogy a szerző egy olyan megszólalási formával kísérletezik, amelyet a magyar irodalomban a posztmodern paradigmaváltás honosított meg.” (77.) Szögezzük le, hogy egyrészt gyakran meszik egy költői pályán, hogy új utakra tör a szerző, másrészt a tömörítés egyébként is fontos lírai érték. Eszünkbe juthat más területek hasonló tendenciája is, hogy pl. a világháló nyelve is erre tör, az sms-ek már verseket is hódítottak.

Balázs F. Attila esetében arra is gyanakodhatunk, hogy ebbéli törekvése a végső önismerettel is összefügghet. Az akkor 56 éves költő ötvenhét (betűvel) számított verse ezt a célt is szolgálhatja. Hangütése így szól: „olyan vagyok / amilyen nem vagyok / nem voltam és nem leszek / teszek veszek / vagyok”. Aforizmaszerű bölcselkedés és létértelmezés. Vagy éppen addigi költészetének újraértelmezése. (Megjegyzendő egyébként, hogy a *minimal art* eredendően képzőművészeti irányzat a múlt század hatvanas évei óta. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az irodalomban is lehet létjogosultsága.) Ahogy a már idézett utószóban olvashatjuk: „...lírája tehát megújul, azáltal, hogy elfogy. Azaz nem fogy el, marad belőle valami, ...amibe minden belefér...” (82.) S persze ma már tudjuk, hogy e kiterő után más-képpen is meg tud újulni a költő!

És igazat adhatunk Márkus Bélának is, aki ugyancsak lát mindebben olyan értékeket, amelyek kapcsolatba hozhatók az önismerettel. „Ami a lírai én, a kevés szóval beszélő nyelvi és képi világában a folytonosságot mégis megteremti, ami az emlékek, élmények mozaikkockáiból kirakható életrajz helyett mégis felrajzolja egy valaminő személyiség körvonalait – az az alkotással, pontosabban az írással való örökös bajlódás. A metafiktív poézis: a vers, amint írja önmagát – sokféle változatban.”⁷ Ehhez kapcsolhatjuk azt az észrevételt, ami szerint van úgy, hogy maga a líra a téma: „vakító papírsivatag / betűbuckák / állandó változásban // szavak árnyékában / szomjazom” (*nyolc*). Igen hangsúlyos itt az „állandó változás” meghatározó ereje, ugyanakkor az alkotás közben átélt feszültség és drámaiság érzékeltetése is. Ahogy Sütő Csaba András is látja: „Ezeknek a verseknek visszatérő eleme az írás folyamatával bajlódó költő szcenírozása.”⁸

⁷ Márkus Béla: *Balázs F. Attila: Minimál*. irodalmiszemle.sk>2011/05>balazs-f-attila-minimal

⁸ Sütő Csaba András *i. m.* 143.

Ám megjelenik itt is az emberi kapcsolatok problematikája, vagy éppen a kiüresedés veszélyének jelzése. A fosztóképzők is „segítenek” az utóbbi esetben: „telen talán / - telen, - talan / aszalt maszlag / a téren / ballag / részeg hajléktalan” (*tizenkettő*). És íme: egyik legsúlyosabb társadalmi gondunk is beszivárog a szövegbe. Másutt a paradoxonok is megjelennek, mint ahogy a kalligrafikus játékok is. Így igazolódik, hogy a csupasz nyelv is alkalmas gazdag tartalmak közlésére. Mint ahogy a groteszk és a szerzőnktől nem idegen fricskázás is. Az „írásjelek nélküli kérdőjelek” szerepe hasonlóképpen.

A hagyományos értelemben vett természeti és költői szépségnek sem mondanak ellen ezek a lírai kísérletek, mint ahogy a végtelen rögzítésének sem. „mint sötétben elvetett / kő / hull csillagom / a hivalkodó égen / fénytelenül” (*huszonhét*). Őszinte szembenézés önmagával, s akár a transzcendens távlatok elvesztése miatt érzett keserűség is hangot kap itt. Talán ezzel is összefügg a következő állítás: „költeményei redukáltságuk, töredezett szintaxisuk, fosztóképzős szerkezetük ellenére olykor a mondat poétikájával élnek, és elsődleges jelentéstartományuk révén primér hatás kifejtésére alkalmasak.”⁹ Az is nyilvánvaló, ha töredékességük ellenére ezek a művek is szólhatnak a teljességről, az emberi kitartásról, erkölcsről, önvizsgálatról. Vagy éppen a korábban már megszokott szerelemről, vagy éppen annak hiányáról. Egy példa: „elszenderedsz a másik / karjaiban / álmodban karjaidban / szendergek” (*harmincnégy*). A két ember egymásba fonódásának élménye néhány szóba sűrítve.

Van itt szürreál is, van itt groteszk is. Örkény István híres *Budapestjé*hez hasonló „líráság” az, ahogy a *negyvenöt* befejeződik: „mámorukban kizöldülnek / a lámpaoszlopok, és virágszőnyeg / borítja el a föld betonkoporsóját”. Ugyan itt szó szerint nem atomtámadásról van szó, mint Örkénynél, ám a pusztulás „borzasztó szépsége” itt is elének tárul. És gondolhatunk az értékválságra, gondolhatunk a vágyak irrealitására, és gondolhatunk arra, hogy a „minimál” lírája ugyanakkor járhat katarzissal is.

Annak ellenére, hogy látszólag elfogy körülöttünk minden. Ám a szó, mint (veszélyes) fegyver továbbra is költő keze ügyében van.

*

Kék

Játszhatunk a szóval: mintha a 2011-ben az AB-ART Kiadónál megjelent *Kék* című kötet is a „minimal” jegyében született volna. A rövid cím akár erre is utalhatna. Ám ami fontosabb: a versek már kevésbé... Itt az a legszembetűnőbb, hogy egy szín uralma látszik mindenütt, külsőben és belsőben egyaránt. Kulcsár Fe-

⁹ Fekete J. József: *Miért nem minimális?* Kéziratban.

renc azonban lát némi kapcsolatot a két újabb kötet szellemisége között: „ (...) a Minimal és a Kék című kötetekben »játékosan tragizáló«, a pátoszt háttérbe szorító, a csönd egyetemességét a lét hiábavalóságával szembeállító hang lesz uralkodó a verseiben.”¹⁰ S valóban: a csönd egyetemessége igencsak vonzó jelen esetben is!

„A kötet legjobb szövegei nem a kihagyásos technikát működtető szövegek, hanem a narratívabb opuszok, melyek képesek kívülről látni egy-egy érzelmi állapot vagy költői pillanat nyelvi lehetőségeit (Történelem, Pénélopé sálat köt).”¹¹ Ez a szerző megnevezése nélküli (!?) ismertetés is jelzi, hogy itt valóban másról van szó, mint az ezt közvetlenül megelőző kötetben. (Feltűnő egyébként, hogy igen gyorsan megjelent a két újabb kötet új versekkel, és ez némileg szokatlan ezen a költői pályán.)

Természetesen adódik a kérdés: ennek a színnek milyen jelentése lehet ebben az esetben? (A kötetben a betűk is kékek!) Ilyen szavak juthatnak eszünkbe: ég, azürkék, tenger, szem, a boldogság kék madara, MTK, országok (Finnország, Görögország, Izrael), kékítő („...-t old az ég vizében”), stb. A mindent átítató kékséget erősítik Szabó Ottó illusztrációi is a maguk kékségében. S maga a költő is megénekli mindezt a kötetnyitó versben, a *Kékben*. Fenti szavaimat rögtön kiegészíti nyitó sorával: „A kék a türelem színe?” S egy további kiegészítés: „A szemedbe költözött tenger / sosem haragos?” Ily módon talán a békesség akarása, a szín ilyesfajta szimbolikája a legvalószínűbb. S a félelem elűzésének a színe is ez.

A kötet sajátosságai közé tartozik, hogy gyakran találkozunk egy sajátos eljárással: két variációval egy témára. S ezek közül íme az első, hiszen a *Kéket* követi a *Tenger*. Ez utóbbiban a kérdések állítássá válnak, mintegy megerősítve a rokon gondolatokat. Szórendi változtatás is van pl. így: „Hullámmain csak ringatózni lehet?” (*Kék*) „Ringatózom hullámmain” (*Tenger*) Finom árnyalatok ezek, kihasználván nyelvünk egyik sajátosságát, a szabad szórend adta lehetőséget. Persze a tartalmak ettől alig változnak, a nyelvi-költői játék viszont lenyűgöző. „...az általa keltett élmény (...) egy idő után már kevésbé tűnik költőinek, mint inkább játékosnak, és a versteremtés újdonságára rátelepszik a rutin.”¹² Nevezhetjük persze ezt a rutint érettségnek is, amely a lírai biztonság jegyében születik meg.

Találunk itt európai hangulatképet is, a világhíró költő élményeinek lenyomatát (*Európai váróterem – Újság a padon*). Szövegvariációk és kihagyások jelentésével. Érzékletes pillanatrögzítések. Például így: „...a kupolában kergetőznek a szavak / mint játékos madarak / idegen nyelven közölnek valamit / odafigyelek // talán meglátom őt is”. A *Homokóra* és a *Homokóra 2* képvers-párosa is izgalmas kísérlet. A kalligram az ősi időmérőt idézi, és a szöveg is ehhez idomul, rögtön az első sor megismétlésével: „folyik a homok a semmi száján”, hogy aztán egy má-

¹⁰ Kulcsár Ferenc: *Balázs F. Attila legszebb versei*. Felvidék.Ma, 2014. 06.09.

¹¹ Név nélkül: „Elbitangolt szavak”. Új Szó online, 2012. október 25.

¹² Fekete J. József: *Erősz vonzásában*. www.animaportal>2013>február

sik csattanó kerüljön a végére. Az eltemetett júdászcókot a második versben egy „felejthetetlen csók” váltja föl. Az árulás kétezer éves szimbólumának megsemmisítését követi a maradandó és igaz érték fölmutatása. Idevág egy megjegyzés a kötet végén található méltatások egyikéből: „Balázs F. Attila belső történéseire és környezetére érzékenyen figyelő lírikus, aki egyelőre hajthatatlanul hisz az általa birtokolt igazságokban, állhatatos gondolkodó, aki egyszerre mutatkozik a drámai költő és a dramaturg szerepében” (Paul Aretzu, 79.).

Él tehát költőnk a magyar nyelvű szövegek bőséges lehetőségeivel, és ehhez járul az is, hogy igen természetesen, „izzadságszagtól mentesen” bánik a szó erejével. Az újabb kötetek letisztultsága mindenképpen ezt igazolja. Számol a test romlékonyságával és az idő múlásával is – egyre bölcsebben, az érett férfi intellektualitásával. A *Versbe balzsamozva – Múmia* kettősében ezt is láthatjuk. A „gyönyörű kalodá”-ból így lesz „sorvasztó kaloda”, s mindkettő a testre, annak változásaira vonatkozik. A „versbe balzsamozás” viszont változatlan, egyben hirdetve a költészet maradandóságát is. Persze az idő is örök ebben a forgatagban, ugyanakkor változatlanul fontos költőnk számára a mélységes önmagába tekintés, a „megtérek önmagamhoz” gesztusa, annak tudatában, hogy ez bizony hosszadalmas út.

A *Kisiklott villamos* pedig lehet az ember (a költő) „alteregója” is. A hiány verse abban a világban, melyben egyébként „lűktet a szerelem”. Jól látja Sütő Csaba András, hogy: „...verseinek legvilágosabb tónusait a szerelmes témájú versekben fedezhetjük fel, mintha az irracionális állapot lenne az ellensúlya a világ alapvető irracionalitásának.”¹³ Jórészt ezen versek által lesz ez a kötet egyfajta „lírai regény”, a szerző életpillantáinak sokaságával. Gyakran elégikus hangon, vissza-visszatérően korábbi korszakok hangulataihoz. Talán visszavágyódás is van mindebben.

Aztán *A semmi hullámain* című ciklus újabb változásokat mutat föl. A fájdalmas szépség verseit olvashatjuk ezeken az oldalakon, és meglegyinti az embert a halálközelség is. Kevesebb a játék, mint ama „páros” versekben. Ám mint másutt is, itt is azt üzeni, hogy a szerelem lehet a szinte egyedüli vigasz és kiút az ember számára ebben a világban. Erre utal a *Felrobbant akvárium* első versszaka is: „Aranyló áramlást szűr / Hiányos fogsorával a part. / Szűkül, majd tágul az űr, / Mint öled, az áhított, akart.” A ciklus címét adó szonett (amúgy ez a forma meglehetősen ritka nála) pedig igen intenzíven ragadja meg a drámaiságot, a belső feszültséget. Azt is sugallja, hogy mindenért, így a versért is meg kell küzdeni, hogy a dolgok ne tűnjenek el a semmiségben. Amit itt találunk, az nem más, mint az egész pálya találó sűrítménye. Vágyakkal, kudarcokkal, küzdelemmel, reménnyel és reménytelenséggel gazdagítva. S mindezek alól a „kékség” sem adhat felmentést. Akkor sem, ha burkoltan sugallhatja a reményt is.

¹³ Sütő Csaba András *i. m.* 142.

Ezek erősödnek fel az új-zélandi író- és költőnőnek, Sue Woottonnak ajánlott *Remember* című vers kérdészuhatagában is. A privát és a lírai szféra együtt van jelen, miképpen a pillanat és az elképzelhető vég hasonlóképpen. Íme ez a szép szöveg: „mi vagyok én most neked? // egy verssor? / egy mosoly? / ölelés? / bőr illata? // ha nem érkezne meg velem a repülő / mi maradna neked belőlem? // egy újsághír? / néhány sor egy papírfecsnin? / porosodó szuvenír?” Azt is láthatjuk, hogy egyre intellektuálisabb a hangja, és ez a minőség együtt van jelen azzal, hogy közelít régebbi költőszerpekhez, a tiszta szépség hangoztatásához (*Ólom-pohár*).

Számos maradandó pillanattal ajándékozta meg olvasóit a költő. Megszólaltatja az örök várakozás és a vágyott megérkezés hangjait (*Pénélopé sálat köt*). És idesorolom a kötetzáró *Karácsonyi hazaérkezést* is. Ünnepeyes végkifejlete: „Hazaérek talán, az égen fények gyúlnak, / felcsendül az ének, aranypelyhek hullnak. / Arra lohol az eb, utam erre veszem. / Vár az otthon, ajtót ki nyit vajon nekem.” Az „elbitangolt szavak” poétájának ünnepi megérkezése. A „talán” némi bizonytalanságával...

*

Villon nyakkendője

Kissé groteszk, sőt, morbid cím. (Art Danubius, 2015) A hátlapon levő verssorok is ezt igazolják: „a sötétre váltó égen / mint kivetítőn / Villon megigazítja a kötelet / sebhelyes nyakán –”. Bár a nagy francia költő életének ismeretében nincs ebben semmi túlzás.

Balázs F. Attila verseskötetének utószavában Zalán Tibor ezt írja többek között: „Költőnk csínján bánik az érzelmek kiadásával, önmagával, a társsal, a világgal szemben távolságtartó. Csak nagyritkán találjuk föl a szenttelen »beszélő« mögött a szenvedő férfit, a szenvedő embert. Amikor előtaláljuk, akkor is metaforikusan távolítja el a kitakarás tanúját, az olvasót, a beazonosítás lehetőségétől.” De vajon valóban illúziótlan költő és kopár versvilág bizonyítéka lenne a *Villon nyakkendője*? A *Fátum* című kötetnyitó háromsoros így szól: „úgy fogy el az út a lábad alatt / hogy észre sem veszed / kinyílnak-e szárnyaid?” Sorsszerűség, némi keserűség. Ugyanakkor bölcsesség – az egyébként igencsak színesen megélt élet ellenére. Számol az egyén lehetőségeinek határaival, azzal, hogy vajon lehet-e szárnyalni ezen az úton.

Azt is sugallja ez a mives kötet, hogy legbiztosabb menedékünk a szó és a nyelv. Akkor sincs ez másképp, ha még az angyal is fekete (*Fekete angyal*). Persze, hogy a világ sötét jeleiről árulkodik az ilyesfajta vers. Racionálisan, különösebb érzelmi kitérésektől mentesen. Általában ez jellemzi költőnk világát. Így hát kissé rideg ez a világ, és hozzásorolhatunk olyan fogalmakat, mint az éleslátás vagy a logika.

Miként József Attilától is tudjuk, hogy a líra logika, de nem tudomány... Mindezekkel együtt jár a tömörítés, a drámai feszültség sok megnyilvánulása. Fábrián István fekete-fehér grafikái ugyanezt erősítik a vizualitás erejével. S ha már képzőművészet, akkor álljon itt *A nagy festő* című vers: „színpompás őszi táj / akár egy festmény / melyen még nem száradt meg / a festék // a kézre gondolok / mely az ecsetet fogja / és szeretetét színekkel fejezi ki // mert a szavak tökéletlenek / és kevesekhez szólnak”. A költő itt nem tesz mást a maga puritán eszközeivel, mint elismeri, hogy a testvérműzsa olyan szellemi tartományokat is meg tud érinteni, amelyekre az emberi szó alkalmatlan. Miként a zene is adhat ilyen többletet.

Balázs F. Attilánál is fontos a rend-motívum, a nyelvi pontosságra való törekvés. Az erő és a humánus hasonlóképpen, miközben a keserűség így nyer testet a szövegben: „szórj hamis ezüstpénzeket / hadd tülekedjenek / egymást taposva / vicsorogva / egymást marva” (Újrafestett rácsok). Közvetve a szabadság, mint illúzió is megjelenik a sorok mögött. És ugyanígy számol a véggel, a bizonytalan létbefejezés titkaival is. Közben egy nagylélegzetű műben állítja középpontba az örült zsarnok Nérót, a véres költőt, a gőg és a könyörtelen diktátor megtestesítőjét (*A legnagyobb vers*).

Persze vannak más, hasonlóan nagy vállalkozások is, ezek közé sorolhatjuk például *A vers önmagát írja* c. művet. Egy régi igazságra világít rá, kissé kifordítva. Bár ez is benne van: „engem ír a vers”. A szerkesztő-kiadó-költő szól itt hozzánk, az az ember, aki ebben a hármasságban él, s az előző kettő néha akadályozza a vers születését. Közben azt se feledjük, hogy Balázs F. Attila az „utazó és világjáró” költők közé tartozik. Az se véletlen, hogy épp az Úton az egyik ciklus címe. Számára nyilvánvalóan fontos, hogy sok helyütt megforduljon, pl. költői fesztiválokon, és eközben a világ tájai, városai, kulturái hassanak rá. Rá és lírájára. Gondolkodó és érzékeny alkotóként ott is megesik, hogy rálel az árnyakra, a másutt sem tökéletes viszonyokra. Lírai életképeket ír, egyfajta mai „razglednyicákat”, persze egy békésebb világban. Megragadják a természeti szépségek is, ahogy azt többek között a *Zürichsee* soraiban látjuk: „a vadkacsák / a part közelében / rájuk vadásznak // a láthatáron / átöleli az ég a földet / megbabonáz / az égi vízesés”.

A költő, aki átlát a felszínen, akit nem az érdekel, hogy miképpen „fecseg a felszín”, ugyanakkor a mély sem hallgat nála... Az „úton levés” állapotát éli, realisztikusan és szellemileg is. És vannak utalások más költők és akár egy Fonográf-sláger szövegére is, hiszen van, ahol Weöres Sándort idézi, másutt meg „*Villamossal jön a részeg hajnal*.” Ráadásul az első villamossal... De itt kissé diszharmonikusabb a bemutatott világ. Másutt gyakori az idegenség-érzés kifejeződése is. Mindezt igazolja az is, hogy egy sajátos hiány így jelenik meg egy négysorosban: „mosolyod / kivillanó fehér fogad / hamis csillogású szemed / beszél helyetted” (*Elfelejtett nyelv*). Vagy éppen egy rövid szerelmi idill története is megrajzolódik egy szokatlanul hosszú versben (*Elhajított kő viszi a kéz melegét*). Szikár, visszafogott a hangja a pillanatnyi idillt föltáró szövegben.

Ott is, ahol a pillanat és az örökkévalóság titkait kutatja, mint pl. a *Kérdésekben*. Érzékelteti, hogy nincs állandóság, folyton mozgás van, helyenként ütközésekkel tarkítva. Ilyen az élet, az emberi történések hosszú sora.

Sakk című versében pedig így vall önmagáról: „látszólag szimultánt játszom / de önmagammal folyik a sakkjátszma”. Azt is írja Zalán Tibor az utószóban, hogy: „Kopár világ ez, ami kirajzolódik előttünk a lapokon, de nem terméketlen. Itt megkopott vászon a táj, szenvedély nélküli a csók.” Így igaz, de talán éppen ez adja különös erejét. A *Kirakós játék* pedig szép kötetzárás. A mindhalálig az embert elkísérő vágyról, az önismeret biztonságáról: „magamtól sem félek / szétszórt kártyák a napok / arcod térképén keresgélek / fogd a kezem míg meghalok!” És igazat adhatunk Tóth Lászlónak, aki naplóbejegyzésében így ír: „...ezzel a kötetével egyöntetűen a létszorongatottság költőjeként áll elénk, akinek hangsúlyozottan férfias, érett líráját, annak is egyszerre régimódi (de korántsem avított), s ugyanekkor 21. századi életérzéseket megszólaltató legjobb darabjait olvasva, mintha saját torkunkon is éreznénk – érezni kezdenénk – Villon nyakkendőjének szorítását...”

